

ראובן לשמעון שאם יצליח שמעון ליטול מלוי את חובו – יתן לו כך וכך. לבסוף הצליח שמעון ליטול מלוי מקצת מן החוב – ופסק שם שחייב ראובן לשמעון כפי היחס. והביא עוד נידונים דומים. יש מקום בסברא לומר שניידון זה שונה מהקודמים, שתלה המתחייב חיובו במעשה מסויים של חברו [לא של עצמו], והרי יכול לטעון כנגדו, מקצת מן החוב גם אני הייתי מצליח להוציא מלוי בלעדיך, לא נתחייבתי לך אלא על הסכום המלא. ונראה שהכל לפי הענין, כפי ראות הדין.

'התם לא קא גזים הכא כיון דקאמר מילתא יתירתא – גוזמא בעלמא הוא דקגזים'. ומכל מקום חייב כפי השיעור שראויה השדה לעשות, שעד כדי שיעור זה שיעבד עצמו ואינו בגדר גוזמא שהרי הופסד (ר"ף). והרא"ש הסכים לדין אך לא מטעמו, שכיון שדבריו הינם אסמכתא הרי נתבטלו מכל וכל, ומ"מ חייב לשלם במיטבא מפני שחיובו זה חל אפילו לא כתב, וכדברי התוס'.
ע' בהגהות מהר"ש ששתלה שאלה זו; האם בטלו כל דבריו או רק התוספת המוגזמת, במחלוקת הרמב"ם והראב"ד (מלוה כה, יג).

'אטו הוא אשבח ארעא לא אשבחה?' הלכך חולקין כפי ההסכם שביניהם, אע"פ שבעל הקרקע יוצא נשכר (רמב"ם שכירות ח, יד; חו"מ שכו).

'האי עיסקא – פלגא מלוה ופלגא פקדון... רבא אמר: להכי קרו ליה עיסקא דאמר ליה כי יהינא לך לאיעסוקי ביה ולא למשתי ביה שכרא...' יש אומרים, כיון שלהלכה אסור למקבל העיסקא להוציא הפלגא מלוה לצרכו, ואינם נעשים מטלטלין אצל בניו – יש לאותה מחצית מלוה דין 'מוחזק' ולא 'ראוי', והבכור נוטל בה פי שנים. ואולם דעת המורים נוטה שאותו 'פלגא מלוה' נחשב 'ראוי'.
ולפי זה לכאורה היה הדין בכל הכספים המופקדים בבנקים בארץ ישראל, הנעשים על פי 'התר עסקא' – מחציתם ('פלגא מלוה') נחשבת 'ראוי' ומחציתם ('פלגא פקדון') – מופקד. והבכור יטול פי שנים ממחצית מן הסכום.

'מכל מקום עדיין לבי מהסס כיון דהלב יודע דעיסקות של כהיום (עפ"י המבואר בפוסקים יו"ד קעז), גם חצי הפקדון אינו עומד להחזירו בעין, והוא מוציאו ומחליפו כאוות נפשו...' – ונראה שמדי ספק לא יצאנו אפילו בנוגע לחצי הפקדון, וקשה להוציא ממון משאר היורשים (על פי שו"ת שבט הלוי ח"ד רטו).
יש להעיר מלשון המאירי שבעצם גם הפלגא אינה 'מלוה' רק לענין שמתחייב באונסין. וצ"ב.

דף קה

'האי מאן דקביל עיסקא מן חבריה ופסיד, טרח ומלייה ולא אודעיה – לא מציי אמר ליה דרי מהיאך פסידא בהדאי...' מבואר בפוסקים (ב"י ורמ"א יו"ד קעז, לד בשם תלמידי הרשב"א ונמוקי יוסף. וכ"ה בחדושי הר"ן) שאם הודיעו על ההפסד ואמר לו: לא אמשיך לעסוק עד שתסכים שנחלק את רווחי העיסקא העתידיים, ולא נמלא בהם את ההפסד – הרשות בידו. שהרי יכול המקבל לחזור בו בכל עת מן העסקא, כדין פועל החוזר באמצע היום (וכמוש"כ התוס' ועוד), ולכן יכול להתנות ככל שחפץ.
ואולם בהגהות אשר"י הביא מאו"י להסתפק בדבר; שמא אם קבעו זמן מסויים לעיסקא, אין לחשב את ההפסדים והרווחים אלא בחישוב כולל אחד בתום אותו זמן, ואינו יכול לדרוש לחשב את ההפסד הנוכחי בפני עצמו ואת הרווח שיבוא בפ"ע. וזה שאמרו שלא הודיעו – אפשר לפי שהיו רגילים לחלק מיד כל

רווח ורווח שהיה מזדמן להם, וכן כל הפסד, ולא היו קוצבים זמן מסוים. וסיים שם: 'רפיא בידו'. (ומשמע מדבריו שלדעתו אין יכול לחזור בו באמצע, ואין דינו כפועל שחוזר בו בחצי היום. ע' בהגר"א יו"ד קעז ס"ק סז. וכן נראה מדברי המאירי והר' יהונתן בשיטמ"ק).
ונראה, שהודעה סתמית אינה מועילה כי כשממשיך לעסוק הרי זה המשך העסק הראשון, ויש לחשב את החשבון הכללי בסוף הזמן ולא להפריד את הפסדים והרווחים. ולכן צריך להודיעו ולומר לו שמה שימשיך לעבוד מעתה, יחשב כעסק חדש. והודעה כזו מועילה הן כשנגמר הזמן שקבעו, הן באמצע הזמן – וכדברי הפוסקים (עפ"י חזון איש ב"ק כא, כד).

'רווחא לקרנא משתעבד'. כתב בקצות החושן (קעז סק"ח) שמפני אותה סברה, גם מתעסק יחידי אינו יכול לחזור בו באמצע הזמן וליטול הרווח שהרי הרווח משועבד לקרן, ומה שכתבו הראשונים שיכול לחזור בו באמצע הזמן – דוקא כשאין רווחים בעיסקא, או שיש רווחים אלא שאינו נוטלם עדיין, רק מושך ידו מן ההתעסקות.

ובנתיבות המשפט (שם סקמ"א) חולק וסובר שלא אמרו אלא בשני שותפים שאחד ממשיך את העיסקא, אזי הרווח משועבד לקרן שמא יהיו הפסדים בעתיד, אבל מקבל יחיד שמפסיק להתעסק הרי שוב לא יוצר הפסד ולכן יכול לחזור וליטול את רווחו (ונחלקו בבאור דברי השטמ"ק בסוגיא. וע"ע במאירי, מהרש"א וחדושי מהר"ם שיק).

'חייט דארעאי בעינא'. כתבו הראשונים שסברא זו אמורה רק אם כבר זרע, אבל אם אין ברצונו של החוכר לזרוע – אינו חייב, ויקח חטים מן השוק לשלם למחכיר, שבשביל שרוצה הלה בתבואת שדהו אי אפשר לכופו לזרוע.

ודוקא בחכירות אבל בקבלנות יכול לכופו לזרוע שהרי אין שכרו קצוב אלא לפי תוצרת השדה. ואף על פי ששנינו לעיל שאם לא זרעה, אומדין כמה היתה ראויה להצמיח ומשלם לו – יכול לטעון שאינו רוצה לסמוך על אומדות, וכופהו לזרוע (רמ"א שכב, מהנ"י – כפירוש ערוך השלחן שם. וכן הכריע שם לעיקר).
ויש מי שאומר (כן פרש בערוה"ש בדעת השו"ע) שאף בקבלנות, אם רצונו שלא לזרוע – אין יכול הלה לכופו. ויש דעה הסוברת שאפילו בחכירות יכול לכופו לעבוד – דעה זו מובאת בר"ן, והלק עליה.

וצ"ע בלשון הר"ף שסתם (דף סא. בדפיו) 'החוכר נותן לו פירות קצובין ממקום שהוא רוצה ואין לו לבעל הקרקע בתבואת הקרקע כלום'. ומשמע אפילו יש פירות משדה זו.

[ע' לעיל בדף לה על 'רוצה אדם בקב שלו מט' קבין של חברו].

'פריצי זיתים... וכמה פריצי זיתים...'. הרמב"ם (טומאת אוכלין א, יב) פירש: זיתים וענבים קשים שנפרצו ויוצאין מתחת הקורה בשעת הדריכה. ועד ארבעה קבין לכור – בכלל פריצין, ואם היה הנפרץ יותר מזה – מקבלין טומאה. וכעין זה פירש רבנו חננאל, שהפריצים הם הפירות הקשים שלא התמעכו תחת הקורה, ואם נשאר יותר מארבעה קבין אינם פריצים, שלא מחמת קושיין ארע אלא מפני שלא הכבידה הקורה עליהם ולכן לא נסחטו, ולכשיעשו בד בפני עצמם – ייסחטו. וע"ע ברמב"ן בשם רב האי גאון ובמאירי בשם הראב"ד.

'מאי פריצי זיתים? אמר רב הונא רשעי זיתים'. בפשטות נקראים כן על שם קשיים, כרשעים שלבם לב אבן ורחוקי תשובה. וכן על שום שאינם עושים פירות, כזיתים הללו שאין בהם הנאה.

ובדרך הרמז, כתב בספר בן יהודע, לפי שישנם רשעים שמתגלגלים בפירות ותיקונם נעשה על ידי הברכות שמברכים על אכילת אותם פירות, ואולם באלו הפירות שאינם נאכלים, נשארים אותם נפשות ברשעותם שהרי לא ניתקנו, ולכן קרא לאותם פירות 'פריצי' – 'רשעי'.

(ע"ב) 'היכי דמי אילן שכוחו רע? אמרי דבי ר' ינאי: כל שאין בעיקרו לחוק רובע'. 'בעיקרו' – בגזעו, קרוב למקום התפצלות הענפים. ואין הכוונה למקום השרשים (חכמת מנוח).

'היכי דמי סוכה שכוחה רע? אמר ריש לקיש: כל שנחבאת בחזיונה'. התוס' תמהו על פרש"י, וכי אם אינה נחבאת בכף ידו אינה רותתת מחמתו. ובתורת חיים פירש שאין בכל הסוכה מקום שאפשר לטמון בכף היד, אף לא בקצה המרוחק מן העץ.

ויש מפרשים שטומנה תחת זרועו (תורא"ש). והרמב"ם פירש (מטמאי משכב ומושב ה,ז) ש'נחבא בה ודוחק אותה – תזוז בו'. [בכסף משנה פירש: כשאוחז בה והיא נחבאת תוך ידו וכופפה – היא מזזת אותו. ולא ידעתי מדוע לא פירש כמשמעות הפשוטה, שכל שאם האדם נחבא על ידה ודוחקה – היא זזה מחמתו, הרי היא מתנדנדת מכוח ומטמא את הטהור שעליה. שו"ר בחזון איש (זבים ג,ז) שפירש כן. וכתב שהרמב"ם גרס בגמרא 'שנחבא ומוזינה' ולא 'בחזיונה']. ורבנו חננאל פירש: סוכה שנחבאת בין הדליות והבדים, ובעת שאדם מושכה מביניהם, כחה רע, שנמשכת ויוצאת – זו היא שיש לה היסט. וסיים: 'ואין הדבר ברור לנו כהוגן'.

– יש לשאול הלא אין כל האילנות שרים, יש עצים שטבעם קשה וחזק ויש שטבעם רך, וגם אין כל העצים שוות, פעמים שהעץ קשה ופעמים שהוא לח ורך, והעיקר תלוי אם נכפף אם לאו ומה מקום יש לשער?

אבל לפי מה שנתבאר במקום אחר שחכמים גזרו אף אם יודע בודאות שלא הסיט – ניחא, שקבעו חכמים שיעור וטמאו באילן שכוחו רע בכל אופן, גם אם אינו מתנועע, וגם כשהזב והטהור שניהם קטנים וקלי המשא.

וגם הסוכה המדוברת כאן – כשאינה רותתת. ומה שנתנו שיעור מיוחד לסוכה, ואינו זהה לשיעור שבאילן, כדי לחקוק רובע – יש לומר, לפי שהסוכה שבאילן שכחו יפה, אינה ממחרת להתנועע כמו האילן מפני שהאילן ארוך יותר על פי רוב, וגם הסוכה גידולה באלכסון כלפי מעלה, ואינה נכפפת למטע נגד גידולה רק בכח גדול (חזו"א זבים ג).

'המקבל שדה מחבירו ואכלה חגב או נשדפה, אם מכת מדינה היא – מנכה לו מן חכורו. אם אינה מכת מדינה – אין מנכה לו מן חכורו'. החילוק שבמשנה בין 'מכת מדינה' למכה פרטית, נאמר על שדפון השדה או חגב וכיוצא באלו – מקרים זמניים המפסידים את התבואה, ובאלו, אם ארע הדבר לו ולא לאחרים – יש לייחס את ההפסד לחוכר.

ואולם אם התקלקל הנכס עצמו, כגון ששכר בית ונפל בתוך ימי שכירותו – מחלוקת הראשונים: דעת הרמב"ן (ק) והרמב"ם והרא"ש וטושו"ע (שיב,ז) שהשוכר מנכה לו מדמי השכירות מזמן הנפילה ואילך. [והטעם לחלק – כאמור, שכאן הנזק מתייחס למשכיר ולא לשוכר שהרי גוף החפץ ניזוק ולא רק זמן השימוש].

ודעה אחרת יש (מובאת בריטב"א לעיל קג; וכן היא שיטת הריב"א בתשו' מיימוניות (משפטים כז) שהביאו הסמ"ע שיב,ז). ופירש שם שזו השיטה המובאת ברמ"א. וכדעה זו הוכיח בקובץ שיעורים ב"ב ה (אות כט) מהתוס' שם. והובאו שתי השיטות

לעיל עט), שגם בשנפל הבית או נשרף – משלם השוכר דמי שכירות על הזמן כולו, שהשכירות – כמכר היא נידונית, וכאדם שקנה ואח"כ נפל ביתו. ומזל שניהם גרם – זה הפסיד את ביתו וזה הפסיד את זמן שכירותו (ע' חו"א ב"ק כג, י). אך גם לשיטה זו, אם פרצה שריפה בכל העיר (או ברובה. ע' בפוסקים) – הרי זו מכת מדינה ומנכה לו מדמי השכירות (רמ"א שם).

וכבר העירו (ע' תשו' מיימוניות וחו"א שם) שצריך לחלק לדעה זו בין בית שנפל ובין חמור שמת באמצע הדרך, שפטור משלם (לעיל עט.) – אפשר שמדובר בחמור חלש (כמו שאמרו בגמ' שם שיש עליו תרעומת).

עולא אמר: כגון שנשדפו ארבע שדות מארבע רוחותיה...' משמע שדוקא באופן זה שכל סביבה נשתדף, רק אז נחשבת מכת מדינה. ואף על פי שאם גם השדות שמסביב היו מוחכרות אצל אחרים, אין דגים עליהם כ'מכת מדינה' אלא מייחסים את ההפסד למזלם של חוכריהן, שהרי הם אינם מוקפים בארבע רוחות – אין זה מן הנמנע לדון את זו שבאמצע ב'מכת מדינה', כי אין לנו לתלות שהאמצעית ניוקה בגלל מזלו של החוכר אלא יש לתלות שהיתה ניוקית בכל אופן, גם אילו לא היתה מוחכרת, הגם שאלו שמסביב אפשר שלא היו ניוקיות לולא מזלם הרע של חוכריהם.

דף קו

הערות וציונים

אמאי, הכא נמי נימא ליה... – משום דאמר ליה: אי הוה חזית לאישתורי לך מידי, הוה משתייר לך מדנפשך. אם תאמר, אדרבה, הלא אין מדובר בהזק של הקרקע בעצמה, אלא בנוקי התבואה בלבד, והלא תבואת שנה זו שייכת לחוכר ולא למחכיר, ומדוע אצל המחכיר תולין שלפי מזלו היתה תבואה זו נשארת בידו, וכלפי החוכר אין אומרים כן?

יש לומר שאצל החוכר, גם אם נתלה שאין מזלו גרם לו כן וננכה לו מדמי החכירות, הלא השתדף לו הכל ולא נשאר בידו מאום, הרי שנסתרה טענתו שלפי מזלו היה נשאר לו מעט מהרבה, שאילו כן היה נשאר לו ממקום אחר, אבל כלפי המחכיר הרי אדרבה תולין שזו היא שנשארה לו לפליטה והריהי שייכת לו, וגובה על ידה את דמי החכירות שזוהו ריווחו מאותה קרקע (עפ"י תוס'; סמ"ע שכב סק"ד. ומלשון המאירי (וכן כתב בערוך השלחן שם ב) משמע שסברא זו משמשת כטעם נוסף על הנאמר בגמרא. וצ"ב).

אמר ליה: שביעית, אפקעתא דמלכא. פירוש מחודש כתב הרי"א¹ (בקונטרס הראיות): אכן אין הטעם בשביעית מפני שאינה נקראת 'שנת תבואות' שהרי יש בה תבואה, אלא משום שאין אני קורא בה הוא מוכר לך מפני שאינה שלו, שהתורה הפקירתה.

(ע"ב) 'קשיא'. לא אמרו 'תיובתא' (ע' במובא ביוסף דעת בכורות כג) – פירש הרי"א² (בקונטרס הראיות), שלפי האמת אין כאן קושיא שהרי העמידה (לעיל צג): שנכנס בזמן שנכנסים השומרים לעיר או ששמע קול אריה ונכנס, ואין כאן פשיעה ממש, ולכן אינו דומה לנידוננו שכאן פשע ולא זרעה הלכך חייב. והמקשה לא היה סבור להעמידה באופן כזה שלא פשע. אולי משום שסבר שתחילתו בפשיעה וסופו באונס פטור, ומעמיד את הברייתא שפשע ונכנס לעיר.

[וע"ע בשו"ת חיים שאל (מה) שאין אומרים סברא זו אלא כאשר שינה מדברי משלחו, לא בלא"ה].